

relevant acts of conduct; 8) approach to the interpretation of Part 6 of Art. 111-1 of the Criminal Code of Ukraine, according to which the organization and conducting of measures of a political nature are stated in the case when the organization or holding of political events is carried out.

Keywords: *collaborationism, collaborative activity, cooperation, public appeals, public objections, propaganda.*

УДК 343.3

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-2-16-21

**Володимир
ШАБЛИСТИЙ**[©]
доктор юридичних
наук, професор

**Володимир
УВАРОВ**[©]
доктор юридичних
наук, професор

*(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

ПРО НЕРЕЦИДИВНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Обґрунтовано доцільність врахування вчинення повторного кримінального проступку, передбаченого ч. 1 та 2 ст. 111¹ КК України як обставини, що обтяжує покарання, та спростування того, що тільки вчинення тільки злочинів в умовах особливого періоду може обтяжувати покарання.

Зокрема стверджується про те, що у листопаді 2018 року важко було собі уявити, що вчинення кримінального проступку із використанням воєнного стану може бути взагалі, а впливати на призначення більш суворого покарання й поготів. Але з 15 березня 2022 року криміналізовано колабораційну діяльність, найпоширеніші види якої є кримінальними проступками. По суті зараз суд, розглядаючи кримінальне провадження щодо колаборанта, який добровільно очолив певний тимчасово окупований рашистами населений пункт, не може врахувати воєнний стан, вчоргове продовжений до 23 серпня 2022 року, як обставину, що обтяжує покарання.

Ставиться риторичне запитання: а неже будь-яке кримінальне правопорушення, чи то кримінальний проступок, чи то злочин, вчинене з використанням умов воєнного стану, не свідчить про підвищений рівень небезпеки такої людини та вжиття до неї більш суворих заходів кримінально-правового впливу?

Констатовано, що законодавець умисно (оскільки у п. 2 ч. 1 ст. 67 КК України вже йдеться про групові кримінальні правопорушення, а не злочини) створив ситуацію, що суди, призначаючи покарання, можуть врахувати як обставину, що її обтяжує, лише повторність та рецидив злочинів, а кримінальні проступки можуть утворювати рецидив та повторність кримінальних проступків, кримінальних проступків та злочинів, але суд позбавлений правових підстав їх врахування під час призначення покарання.

Запропоновано внести зміни до п. 1 та п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України та доповнити її п. 14 – вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану.

Ключові слова: *кримінальне правопорушення, злочин, кримінальний проступок, множинність, повторність, рецидив, колабораційна діяльність, воєнний стан.*

© В. Шаблістий, 2022

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0210-1772>

Scopus Author ID: 57210807196

Web of Science ResearcherID AAI-6473-2020

shablysty@dduvs.in.ua

© В. Уваров, 2022

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-5582-7465>

k_kpd@dduvs.in.ua

Постановка проблеми. 01 липня 2020 року з великими потугами набула чинності по суті нова редакція Кримінального кодексу (далі – КК) України, в якій відсутнє поняття злочину, поняття «злочинне» у всіх відмінках замінено словосполученням «кримінально протиправне», а кримінальне правопорушення стало родовим поняттям та містить у собі злочин та кримінальний проступок, після відбуття покарання за який особа вважається такою, що не має судимості (Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень») [1].

Упродовж цього часу та до підступного нападу рашистів на Україну 24 лютого 2022 року вчені-криміналісти намагалися досягнути нову редакцію КК України. З початком війни Верховна Рада України здійснила декілька непоганих спроб за допомогою внесення змін та доповнень до кримінального закону забезпечити обороноздатність країни. Така законотворчість розпочалася 03 березня 2020 року і триває досі. Предметом нашого дослідження є Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» [2], яким КК України було доповнено новою ст. 111¹ «Колабораційна діяльність» (до того ж, ч. 1 та ч. 2 цієї статті є кримінальними проступками). Про недоліки такого рішення та шляхи їх усунення буде окреслено в наступних публікаціях, оскільки **метою** цієї статті є обґрунтування доцільності врахування вчинення повторного кримінального проступку, передбаченого ч. 1 та 2 ст. 111¹ КК України як обставини, що обтяжує покарання, та спрощування того, що тільки вчинення тільки злочинів в умовах особливого періоду може обтяжувати покарання.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Особливості кримінально-правової оцінки поведінки осіб, що перебувають на окупованій території, у їхніх взаємовідносинах з окупантом самостійно та акцентовано в юридичній науці не розглядалися. Тож коли Україна зіткнулася з відповідною проблемою, стан наукової розробленості зазначеного явища виявився на достатньо низькому рівні. До 2014 р. проблеми колабораціонізму вивчалися здебільшого в історичній фаховій літературі [3, с. 126]. Фактично колабораціонізм як кримінально-правову проблему дослідив Є. Письменський [4], іноді йдеться навіть про європейські регіональні політики [5], тоді як проблеми множинності кримінальних правопорушень та призначення покарання приділено достатньо уваги, зокрема і множинність кримінальних проступків – О. Свдокімова [6]. Саме тому у цій статті буде доведена доцільність врахування вчинення повторного кримінального проступку, передбаченого ч. 1 та 2 ст. 111¹ КК України як обставини, що обтяжує покарання, та спрощування того, що тільки вчинення тільки злочинів в умовах особливого періоду може обтяжувати покарання.

Виклад основного матеріалу. Спочатку треба спробувати окреслити випадкову помилку чи спеціальні дії законодавця по створенню ситуації неможливості врахувати рецидив та повторність кримінальних проступків під час призначення покарань та шляхи їх виправлення.

Згідно з ч. 2¹ ст. 89 КК України особи, засуджені за вчинення кримінального проступку, після відбуття покарання вважаються такими, що не мають судимості (наприклад, за вчинення крадіжки зі збитками у 2022 році до 124 тис. 50 грн, за яку було призначено штраф як основне покарання, після звернення вироку до виконання засуджена особа сплачує мінімум 17 тис. грн і вважається такою, що не має судимості). Це повністю кореспондується з ч. 4 ст. 32 КК України, в якій зазначено, що повторність відсутня, якщо за раніше вчинене кримінальне правопорушення особу було звільнено від кримінальної відповідальності на підставах, установлених законом, або якщо судимість за це кримінальне правопорушення було погашено або знято, а також після відбуття покарання за вчинення кримінального проступку. Знову ж таки з 7 березня 2022 року будь-яка крадіжка кваліфікується за ч. 4 ст. 185 КК України як вчинена в умовах воєнного стану на підставі Закону України від 03.03.2022 р. № 2117-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» [7]. Тепер будь-яка крадіжка розслідується слідчим, а не дізнавачем, а суди вимушені застосовувати або ст. 69, або ст. 75 КК України – ефективність діяльності органів кримінального судочинства в умовах воєнного стану буде предметом окремого дослідження.

Нагадаємо, згідно з ч. 1 ст. 32 КК України, повторність кримінальних правопорушень визнається вчинення двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини цього Кодексу.

Стаття 34 КК України сьогодні вказує нам на те, що рецидивом кримінальних

правопорушень визнається вчинення нового умисного кримінального правопорушення особою, яка має судимість за умисне кримінальне правопорушення.

Шляхом буквального тлумачення робимо висновок, що рецидив та повторність кримінальних правопорушень можуть утворювати нові умисні:

- 1) злочин та злочин;
- 2) злочин та кримінальний проступок;
- 3) кримінальний проступок та кримінальний проступок.

Для розуміння суті проблеми змушені процитувати ст. 35 «Правові наслідки повторності, сукупності та рецидиву кримінальних правопорушень» КК України, в якій вказано, що повторність, сукупність та рецидив кримінальних правопорушень враховуються під час кваліфікації кримінальних правопорушень та призначенні покарання, під час вирішення питання щодо можливості звільнення від кримінальної відповідальності та покарання у випадках, передбачених цим Кодексом.

Отже, під час саме кваліфікації повторних кримінальних правопорушень орган досудового розслідування може врахувати повторність кримінальних проступків, якщо це прямо передбачено частиною відповідної статті Особливої частини КК України, або непогашену судимість за раніше вчинену крадіжку як кримінальний проступок при кваліфікації за ч. 2 ст. 185 КК України як повторність.

Зовсім інша ситуація прихована у неможливості повторного або рецидивного кримінального проступку стати обставиною, що обтяжує покарання. Зокрема, ст. 67 «Обставини, які обтяжують покарання» у ч. 1 проголошує, що під час призначення покарання обставинами, які його обтяжують, визнаються:

- 1) вчинення злочину особою повторно та рецидив злочинів.

Думається, законодавець умисно (оскільки у п. 2 ч. 1 ст. 67 КК України вже йдеться про групові кримінальні правопорушення, а не злочини) створив ситуацію, що суди, призначаючи покарання, можуть врахувати як обставину, що її обтяжує, лише повторність та рецидив злочинів, а кримінальні проступки можуть утворювати рецидив та повторність кримінальних проступків, кримінальних проступків та злочинів, але суд позбавлений правових підстав їх врахування під час призначення покарання.

Зокрема, О. Євдокимова також звертає на це увагу. Вона вважає, що вчинення декількох кримінальних проступків може містити ознаки повторності або рецидиву кримінальних правопорушень. Ці форми множинності кримінальних проступків у деяких статтях Особливої частини КК України передбачаються як кваліфікуюча ознака, яка впливає не тільки на кваліфікацію вчиненого, а й призводить до посилення кримінальної відповідальності. Водночас у законі повторність і рецидив кримінальних проступків не визнаються обставиною, яка обтяжує покарання. Зазначається, що такий зміст п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України може стати причиною несправедливого пом'якшення покарання особам, у поведінці яких будуть встановлені ці форми множинності кримінальних правопорушень. Ст. 69-1 КК України містить імперативну вимогу щодо обов'язкового пом'якшення покарання у разі дійового каяття винного, якщо воно здійснюється за відсутності обставин, що обтяжують покарання. У зв'язку з тим, що повторність і рецидив кримінальних проступків не є обставиною, що обтяжує покарання, суд змушений буде застосовувати правила обов'язкового пом'якшення покарання, передбачені у ст. 69-1 КК України, й до осіб, у поведінці яких є ці форми множинності. З метою забезпечення належного посилення покарання за вчинення повторності або рецидиву кримінальних проступків і попередження необґрунтованого пом'якшення покарання за ці форми множинності кримінальних правопорушень вона пропонує внести відповідні зміни до п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України [6, с. 155].

Принагідно нагадаємо, що такі форми колабораційної діяльності в Україні, як публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України, добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, є *кримінальними*

проступками, які, згідно зі ст. 216 КПК України, мають розслідувати слідчі Служби безпеки України, тоді як цей же КПК передбачає, що спрощене досудове розслідування кримінальних проступків у формі дізнання проводять виключно дізнавачі.

Окремі автори навіть говорять про нові види множинності кримінальних правопорушень. Наприклад, О. Євдокимова стверджує, що оскільки судимість за вчинення кримінального проступку погашається самим фактом відбуття покарання, то закріплення виправного ефекту призначеного покарання та утримання від повторного вчинення кримінальних проступків породжує необхідність у розробці та впровадженні нових дієвих превентивних кримінально-правових заходів. Таким заходом, на думку законодавця, мала би стати кваліфікуюча ознака, передбачена у ч. 2 ст. 309 КК, у виді «вчинення того ж самого діяння протягом року з моменту засудження». Однак аналіз цієї кваліфікуючої ознаки крізь призму інших кримінально-правових норм свідчить, що внаслідок цієї реформи у кримінальному законодавстві з'явився новий вид множинності кримінальних правопорушень, зміст якого не повною мірою узгоджується з традиційним для кримінального права розумінням правового значення множинності та її формами: повторністю та рецидивом. Саме тому, перед тим як впроваджувати цю ознаку до ч. 2 ст. 309 КК України, доцільно було врахувати насамперед особливості конструкції санкції ч. 1 ст. 309 КК України, а також те, що у ст. 309 КК передбачена кримінальна відповідальність не тільки за вчинення кримінальних проступків (ч. 1 ст. 309 КК України), а й злочинів (ч. 2, 3 ст. 309 КК України). Також, зважаючи на те, що «вчинення того ж самого діяння протягом року з моменту засудження» являє собою певний прояв множинності кримінальних проступків у поведінці особи, доцільно було спочатку узгодити зміст цієї ознаки з традиційними формами множинності кримінальних правопорушень шляхом внесення відповідних змін та доповнень до Розділу VII Загальної частини КК України [9, с. 231]. Зауважимо, що в умовах воєнного стану чи не єдиним кримінальним проступком для розслідування дізнавачів Національної поліції залишилась ч. 1 ст. 309 КК України, повторність якого також має свої проблеми.

Вже згаданим Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» ст. 67 КК України змінено досить нетипово, на думку його авторів, наприклад, тільки злочин може тягти тяжкі наслідки та вчинятися з особливою жорстокістю, що може обтяжувати покарання, з чим варто погодитися. Водночас із вчиненням виключно злочину, а не кримінального правопорушення, з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій, як обставини, що обтяжує покарання (п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України), вийшла явна помилка, що потребує свого вирішення.

Можливо, у листопаді 2018 року важко було собі уявити, що вчинення кримінального проступку із використанням воєнного стану взагалі може бути, а впливати на призначення більш суворого покарання й поготів. Але з 15 березня 2022 року криміналізовано колабораційну діяльність, найпоширеніші види якої є кримінальними проступками. По суті зараз суд, розглядаючи кримінальне провадження щодо колаборанта, який добровільно очолив певний тимчасово окупований рашистами населений пункт, не може врахувати воєнний стан, вчергове продовжений до 23 серпня 2022 року, як обставину, що обтяжує покарання. А невже будь-яке кримінальне правопорушення, чи то кримінальний проступок, чи то злочин, вчинене з використанням умов воєнного стану, не свідчить про підвищений рівень небезпеки такої людини та життя до неї більш суворих заходів кримінально-правового впливу?

Висновки. Отже, є нагальна доцільність врахування вчинення повторного кримінального проступку, передбаченого ч. 1 та 2 ст. 111¹ КК України як обставини, що обтяжує покарання, та очевидна помилка законодавця щодо того, що тільки вчинення тільки злочинів в умовах особливого періоду може обтяжувати покарання.

Тож пропонуємо внести зміни до п. 1 та п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України та доповнити її п. 14:

Стаття 67. Обставини, які обтяжують покарання

1. Під час призначення покарання обставинами, які його обтяжують, визнаються:

1) вчинення кримінального правопорушення особою повторно та рецидив кримінальних правопорушень;

11) вчинення кримінального правопорушення з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій;

14) вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 20.04.2018. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63928.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>.
3. Письменський Є. Колабораціонізм у сучасній Україні як кримінально-правова проблема. *Право України*. 2020. № 12. С. 116–128.
4. Письменський Є. О. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в сучасній Україні (кримінально-правові аспекти) : наук. нарис. Сєвєродонецьк : Румянцева Г. В., 2020. 120 с.
5. Adashys L. Concepts And Preconditions of European Regional Policy. *Philosophy, economics and law review*. Vol. 1. 2021. S. 139–145.
6. Євдокимова О. В. Проблеми правової регламентації обставин, які обтяжують покарання, у зв'язку з впровадженням кримінального проступку. *Право і суспільство*. 2020. № 5. С. 154–160.
7. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство : Закон України від 03.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#n7>.
8. Кримінальний кодекс України : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n508>.
9. Євдокимова О. В. Кримінальна відповідальність за повторність кримінальних проступків. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 227–231.

Надійшла до редакції 28.05.2022

References

1. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo sproshchennia dosudovoho rozsliduvannia okremykh katehorii kryminalnykh pravoporushen [On making changes to some legislative acts of Ukraine regarding the simplification of pre-trial investigation of certain categories of criminal offenses] : Zakon Ukrainy vid 20.04.2018. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63928. [in Ukr.].
2. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vstanovlennia kryminalnoi vidpovidalnosti za kolaboratsiinu diialnist [On making changes to some legislative acts of Ukraine regarding the establishment of criminal liability for collaborative activity] : Zakon Ukrainy vid 03.03.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>. [in Ukr.].
3. Pysmenskyi, Ye. (2020) Kolaboratsionizm u suchasni Ukraini yak kryminalno-pravova problema [Collaborationism in modern Ukraine as a criminal legal problem]. *Pravo Ukrainy*. № 12, pp. 116–128. [in Ukr.].
4. Pysmenskyi, Ye. O. (2020) Kolaboratsionizm yak suspilno-politychne yavyshe v suchasni Ukraini (kryminalno-pravovi aspekty) [Collaborationism as a socio-political phenomenon in modern Ukraine (criminal and legal aspects)] : nauk. narys. Sievierodonetsk : Rumiantseva H. V. 120 p. [in Ukr.].
5. Adashys, L. (2021) Concepts And Preconditions Of European Regional Policy. *Philosophy, economics and law review*. Vol. 1, pp. 139–145.
6. Yevdokymova, O. V. (2020) Problemy pravovoi rehlmentatsii obstavyn, yaki obtiazhuut pokarannia, u zviazku z vprovadzhenniam kryminalnoho prostupku [Problems of legal regulation of circumstances that aggravate punishment in connection with the introduction of a criminal misdemeanor]. *Pravo i suspilstvo*. № 5, pp. 154–160. [in Ukr.].
7. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo posylennia vidpovidalnosti za maroderstvo [On amendments to the Criminal Code of Ukraine regarding increased liability for looting] : Zakon Ukrainy vid 03.03.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#n7>. [in Ukr.].
8. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal codex of Ukraine] : Zakon Ukrainy. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n508>. [in Ukr.].
9. Yevdokymova, O. V. (2020) Kryminalna vidpovidalnist za povtornist kryminalnykh prostupkiv [Criminal responsibility for repeated criminal offenses]. *Pidpriemnystvo, hospodarstvo i pravo*. № 8, pp. 227–231. [in Ukr.].

ABSTRACT

Volodymyr Shablysty, Volodymyr Uvarov. On non-repetitive criminal offense under martial law. The article deals with substantiating the expediency of taking into account the commission of a repeated criminal offense under Art. 1 and 2 st. 1111 of the Criminal Code of Ukraine as an aggravating circumstance and refutation of the fact that only the commission of crimes in a special period can aggravate the punishment.

In particular, the author has argued that in November 2018, it was difficult to imagine that committing a criminal offense using martial law could take place at all, and even more so, affect the imposition of more severe punishment. But since March 15, 2022, collaborative activities have been criminalized, the most common types of which are criminal offenses. In fact, the court cannot consider the martial law, which was extended until August 23, 2022, as an aggravating circumstance when

considering the criminal proceedings against a collaborator who voluntarily headed a certain settlement temporarily occupied by the racists.

A rhetorical question arises: does not any criminal offense, whether a criminal offense or a crime committed under martial law, indicate an increased level of danger of such a person and the adoption of more severe measures of criminal law?

The author has stated that the legislator deliberately (since paragraph 2, part 1 of Article 67 of the Criminal Code of Ukraine already deals with group criminal offenses, not crimes) created a situation that courts, when sentencing, can take into account as an aggravating circumstance only recidivism and recidivism, and criminal offenses may constitute recidivism and recidivism of criminal offenses, criminal misdemeanors and crimes, but the court is deprived of legal grounds to take them into account when sentencing.

It has been proposed to amend paragraph 1 and paragraph 11 of Part 1 of Art. 67 of the Criminal Code of Ukraine and to supplement it with item 14 – commission of a criminal offense in the conditions of martial law.

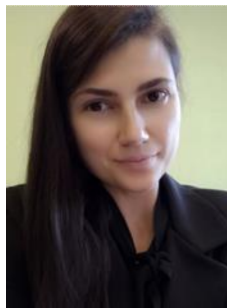
Keywords: *criminal offense, crime, criminal delict, plurality, recurrence, recidivism, collaborative activity, martial law.*

УДК 343.98

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-2-21-28

Ігор ШИНКАРЕНКО[©]
кандидат
юридичних наук,
професор

Тетяна ПОДЗОЛКОВА[©]
здобувач вищої
освіти ступеня
доктора філософії
(PhD)

*(Національний аерокосмічний університет
«Харківський авіаційний інститут ім. М. Є. Жуковського», м. Харків, Україна)*

ПРАВОВІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ ЧЛЕНІВ РОСІЙСЬКИХ ДИВЕРСІЙНО-РОЗВІДУВАЛЬНИХ ГРУП ПІД ЧАС ВОЄННОГО ВТОРГНЕННЯ

Приблизно о 5:00 24.03.2022 р. державний кордон України на ділянці з російською федерацією та Республікою Білорусь піддався атаці з боку російських військ, що підтримуються Білоруссю. Атаки на прикордонні підрозділи, прикордонні наряди та пункти пропуску відбуваються з застосуванням артилерії, важкої техніки та стрілецької зброї. Це відбувається в межах Луганської, Сумської, Харківської, Чернігівської та Житомирської областей. Крім того, атака відбувається з ТОТ АР Крим. Також фіксується робота диверсійно-розвідувальних груп противника. Залежно від ситуацій на ділянках кордону прикордонники разом зі Збройними Силами України та Національною гвардією України ведуть вогонь по ворогу.

*(Державна прикордонна служба України –
<https://dpsu.gov.ua/ua/news/derzhavniy-kordon-kraini-piddavsya-ataci-rosiyskih-viysk-zi-storoni-rf-ta-rb/>)*

© І. Шинкаренко, 2022

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5524-2259>
sir2009@ukr.net

© Т. Подзолкова, 2022

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0096-3678>
t.podzolkova@khai.edu